

**QATTIQ FOYDALI QAZILMALAR VA SANOAT YER OSTI SUVLARI
UCHUN QIDIRUV KONDITSIYALARNING TEXNIK-IQTISODIY
ASOSLASH (TIA), MATERIALLAR TARKIBI, RASMIYLASHTIRILISHI
VA ULARNI O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI TOG‘-KON SANOATI
VA GEOLOGIYA VAZIRLIGI HUZURIDAGI FOYDALI QAZILMALAR
ZAXIRALARI BO‘YICHA DAVLAT KOMISSIYASIGA TAQDIM ETISH
TARTIBI TO‘G‘RISIDAGI YO‘RIQNOMA**

- I. Umumiy ma’lumotlar
- II. Konditsiyaning asosiy parametrlari
- III. Qidiruv konditsiyalari parametrlarining texnik-iqtisodiy asoslari va hisob-kitoblari
- IV. Qidiruv konditsiyalarini texnik-iqtisodiy asoslash materiallarining mazmuni va rasmiylashtirilishi
- V. Qidiruv konditsiyalarining texnik-iqtisodiy asoslarini taqdim etish tartibi

Mazkur “Qattiq foydali qazilmalar va sanoat yer osti suvlari uchun qidiruv konditsiyalarning texnik-iqtisodiy asoslash (TIA), materiallar tarkibi, rasmiylashtirilishi va ularni O‘zbekiston Respublikasi Tog‘-kon sanoati va geologiya vazirligi huzuridagi Foydali qazilmalar zaxiralari bo‘yicha davlat komissiyasiga taqdim etish tartibi to‘g‘risidagi” Yo‘riqnoma (keyingi o‘rinlarda Yo‘riqnoma deb yuritiladi) O‘zbekiston Respublikasining 2024-yil 31-oktyabrdagi “Yer qa’ri to‘g‘risida”gi 987-son Qonuniga, “Qattiq foydali qazilmalar zaxiralari va bashoratli resurslarining tasnifi”ga (DZK, 2022y.), “Yer osti suvlarining ekspluatatsion zaxiralari va prognoz resurslari tasnifi”ga (DKZ, 2006y.) muvofiq, qattiq foydali qazilmalar va sanoat yer osti suvlari zaxiralarini hisoblash uchun qidiruv konditsiyalarining texnik-iqtisodiy asoslarini (keyingi o‘rinlarda TIA deb ataladi) ishlab chiqish bo‘yicha mahalliy va xorijiy tajribani hisobga olgan holda ishlab chiqilgan.

Ushbu Yo‘riqnoma tasdiqlangandan so‘ng Foydali qazilmalar zaxiralari bo‘yicha davlat komissiyasi tomonidan 2006-yil 19-dekabrda tasdiqlangan “Qattiq foydali qazilmalar va sanoat yer osti suvlari uchun qidiruv konditsiyalarning texnik-iqtisodiy asoslash (TIA), materiallar tarkibi, rasmiylashtirilishi va ularni O‘zbekiston Respublikasi Tog‘-kon sanoati va geologiya vazirligi huzuridagi Foydali qazilmalar zaxiralari bo‘yicha davlat komissiyasiga taqdim etish tartibi to‘g‘risidagi yo‘riqnoma” o‘z kuchini yo‘qotgan deb topiladi.

Tuzuvchilar. Gleyzer L.M., Oxunov A.X., Raxmonova N.B.

I. UMUMIY MA'LUMOTLAR

1. Konditsiyalar yer qa'ridagi foydali qazilmalar zaxiralarini hisoblashda ularning sifati va miqdoriga, konlarni qazib olishning kon-geologik va boshqa sharoitlariga qo'yiladigan iqtisodiy asoslangan talablar majmuasidan iborat. Konditsiya parametrlari, ya'ni zaxiralarni hisoblash uchun tabiiy ko'rsatkichlarning chegaraviy qiymatlari, texnik-iqtisodiy hisob-kitoblar asosida belgilanadi.

Konditsiyalar konlarni geologik-iqtisodiy baholash jarayonida geologiya-qidiruv ishlari (qidiruv konditsiyalari) va qazib olish (qazib olish konditsiyalari) materiallari bo'yicha maxsus texnik-iqtisodiy asoslash (TIA) tuzish orqali ishlab chiqiladi va aniqlanadi, bunda asosiy va ular bilan birga joylashgan foydali qazilmalardan, shuningdek ular tarkibidagi qimmatli komponentlardan oqilona iqtisodiy asosda to'liq foydalanish imkoniyati hisobga olinadi.

2. Qidiruv konditsiyalari konni o'rganishning turli bosqichlari (baholash, qidiruv, qo'shimcha qidiruv) va geologik-iqtisodiy baholash natijalari asosida ishlab chiqiladi. Ular foydali qazilmalar zaxiralarini chegaralash va hisoblash hamda ularning sanoat ahamiyatini aniqlash uchun mo'ljallangan.

3. Baholash ishlari natijalari bo'yicha qidiruv konditsiyalari razvedka qilingan foydali qazilmalar zaxiralarining sanoat ahamiyatini baholash va konni razvedka qilishning maqsadga muvofiqligini asoslash maqsadida ishlab chiqiladi. Konni razvedka qilish materiallari asosida ishlab chiqilgan razvedka konditsiyalarining maqsadi yetarli darajada batafsil bajarilgan texnik-iqtisodiy asoslash asosida obyektning ko'lami va sanoat qiymatini aniqlash, uni sanoat miqyosida o'zlashtirishning maqsadga muvofiqligi va iqtisodiy samaradorligini aniqlashdan iborat.

4. Qidiruv konditsiyalarining texnik-iqtisodiy asoslanishi geologik, kon-texnik, texnologik, ekologik va iqtisodiy asoslarni o'z ichiga olishi kerak. Bu asoslar obyektning sanoat ahamiyatini holisona baholash va asosli loyiha qarorlarini qabul qilish uchun yetarli ishonchlilik darajasida ishlab chiqilishi lozim. Ushbu asoslar zaruriy aniqlik bilan tayyorlanishi va obyektning sanoat ahamiyatini xolis baholash hamda asosli loyiha yechimlarini qabul qilish uchun sharoit yaratishi kerak.

5. Qattiq foydali qazilmalar zaxiralarini hisoblash uchun qidiruv konditsiyalari Qattiq foydali qazilmalar zaxiralari va bashoratli resurslarining tasnifi" (DZK, 2022y.) talablarini hisobga olgan holda ishlab chiqiladi.

6. Qidiruv konditsiyalarini texnik-iqtisodiy asoslashda konning o'rganilganlik darajasi uning iste'mol xususiyatlarini (qiymatini) belgilovchi barcha jihatlarini yetarli darajada holisona baholash imkonini berishi lozim.

Baholash ishlari natijalariga ko'ra texnik-iqtisodiy ko'rsatkichlar va konditsiyalar parametrlarini hisoblash uchun foydalaniladigan foydali qazilmalar

va ular tarkibidagi komponentlar zaxiralariga quyidagilar kiradi: batafsil o'rganilgan uchastkalaridagi C_2 toifasidagi va C_1 toifasidagi zaxiralar, razvedka ishlari natijalariga ko'ra konning murakkablik guruhiga qarab, B, C_1 va C_2 toifalaridagi zaxiralar.

7. Foydali qazilmalarning moddiy tarkibi va texnologik xususiyatlari ularni qayta ishlashning oqilona texnologiyasini loyihalashtirish, tarkibidagi sanoat ahamiyatiga ega bo'lgan komponentlarni kompleks ajratib olish va ishlab chiqarish chiqindilaridan foydalanish yo'nalishini yoki ularni omborga joylashtirish yoki ko'mib tashlashning optimal variantini aniqlash uchun yetarli bo'lgan dastlabki ma'lumotlarni olishni ta'minlaydigan darajada batafsil o'rganilishi lozim.

8. Kompleks konlar uchun ham asosiy, ham ular bilan birga joylashgan foydali qazimlardan, shuningdek ular tarkibidagi yo'ldosh foydali komponentdan foydalanish imkoniyati ko'rib chiqilishi kerak. Bundan tashqari, konditsiya parametrlarini asoslovchi hisob-kitoblarda konlarni suvlantirishda ishtirok etadigan yer osti suvlaridan xo'jalik-ichimlik suv ta'minoti uchun foydalanish yoki ulardan foydali komponentlarni ajratib olish imkoniyati baholanadi va ijobiy natijalar olinganda hisobga olinadi.

Yo'ldosh foydali qazilmalarni va har bir yo'ldosh foydali komponentni, shu jumladan yer osti suvlarini qazib olish va sanoatda foydalanishning maqsadga muvofiqligi maxsus texnik-iqtisodiy hisob-kitoblar asosida belgilanishi kerak.

9. Xo'jalikda foydalanish uchun yaroqli bo'lgan qoplama va asosiy foydali qazilmalarni qamrab oluvchi tog' jinslari zaxiralarini hisoblashda qidiruv konditsiyalari asosiy foydali qazilmalar zaxiralarini hisoblash bo'yicha konditsiyalar bilan bir vaqtda ishlab chiqiladi va tasdiqlanadi. Qoplovchi va qamrovchi tog' jinslaridan foydalanish imkoniyati, shuningdek, tegishli konditsiya ko'rsatkichlari, qabul qilingan qoplovchi tog' jinslarini olib tashlash va asosiy foydali qazilmalarni qazib olish texnologiyasiga muvofiq belgilanishi kerak. Kamyob yoki qimmatbaho xomashyo turlarini o'z ichiga olgan qoplovchi tog' jinslari kesimining ma'lum qismlarini tanlab qazib olishning zarurati va maqsadga muvofiqligi (agar bu qismlarning qalinligi qoplovchi tog' jinslarini olib tashlashning texnologik sxemasida qabul qilinganidan kam bo'lsa) maxsus texnik-iqtisodiy hisob-kitoblar orqali asoslanishi lozim.

10. Qoplovchi yoki qamrovchi tog' jinslaridan yo'ldosh foydali qazilma sifatida olinishi mumkin bo'lgan xomashyoga ehtiyoj mavjud bo'lsa, bunday xomashyoni ajratib olish va undan tovar mahsulot ishlab chiqarishning texnik-iqtisodiy ko'rsatkichlari konditsiya TIAsini ishlab chiqishda asosiy ishlab chiqarish ko'rsatkichlariga kiritiladi. Konditsiyalar qoplovchi yoki qamrovchi jinslar kesimining mahsuldor qismini o'rganish natijalari asosida belgilanadi.

11. Ehtiyoj bo'lmagan hollarda, mavjud ma'lumotlar asosida sanoat ahamiyatiga ega bo'lgan qoplovchi va qamrovchi jinslarning balans zaxiralarini hisoblash uchun konditsiyalar yiriklashtirilgan texnik-iqtisodiy ko'rsatkichlar bo'yicha va o'xshash konlarda tegishli xomashyo turini qazib olish va ulardan foydalanish tajribasini hisobga olgan holda belgilanadi.

12. Asosiy foydali qazilmalarni qazib olishda ajratib olinadigan yoki ajratib olish rejalashtirilayotgan qoplovchi va qamrovchi jinslarni o'rganish hamda ulardan qurilish materiallari ishlab chiqarishda yoki boshqa maqsadlarda foydalanish imkoniyatlarini aniqlash "Qattiq foydali qazilmalar konlarida yo'ldosh foydali qazilmalar va yo'ldosh foydali komponentlarni o'rganish tartibi to'g'risidagi Nizom"ga muvofiq amalga oshiriladi (DZK, 2018-yil).

13. Zaxiralari uncha katta bo'lmagan sochma oltin konlari uchun har bir obyektga razvedka konditsiyalarining texnik-iqtisodiy asoslanishi (TIA) ishlab chiqilmasligi mumkin. Bunday hollarda, konlarni baholash uchun hisob-kitob parametrlari belgilangan tartibda tasdiqlangan "hududiy" baholash konditsiyalari asosida aniqlanadi.

14. Sanoat yer osti suvlarining ekspluatatsion zaxiralarini hisoblash uchun qidiruv konditsiyalarini ishlab chiqishda "Yer osti suvlarining ekspluatatsion zaxiralari va bashoratli resurslari tasnifi" (DZK, 2006-yil) talablariga rioya qilinishi shart. Konni razvedka qilish natijalari bo'yicha qidiruv konditsiyalarini asoslash uchun A, B va C₁ toifali zaxiralar, konni baholash uchun esa C₁ toifali zaxiralar qabul qilinadi. Aniqlangan C₂ toifadagi zaxiralar keyingi qidiruv ishlarini rejalashtirish jarayonida inobatga olinadi.

15. Qidiruv konditsiyalarining TIAda sanoat suvlaridan foydali komponentlarni ajratib olish hamda boshqa maqsadlarda (davolash, mineral suvlar va hokazo sifatida) kompleks foydalanish imkoniyati ko'rib chiqilishi shart. Shuningdek, mo'ljallangan suv olish inshootining hisoblangan suv iste'moli muddati davomida mavjud suv olish inshootlariga, yer usti suv manbalariga, gidrogeologik, ekologik va ushbu hududning boshqa sharoitlariga ta'siri baholanishi lozim.

16. Suvning sifati barcha ko'rsatkichlar bo'yicha o'rganilishi lozim; suvdan foydalanishning hisob-kitob qilingan muddati davomida uning sifati o'zgarmas bo'lishi yoki ruxsat etilgan chegaralar doirasida o'zgarishi isbotlanishi kerak.

17. Sanoat suvlarining texnik xususiyatlari va ulardan foydalanish sharoitlari, sanoat ahamiyatiga ega bo'lgan tarkibiy qismlarni kompleks ajratib olish bilan qayta ishlashning texnologik sxemasini loyihalash uchun zarur bo'lgan dastlabki ma'lumotlarni to'liq olishni ta'minlaydigan darajada o'rganilishi lozim.

18. Qidiruv konditsiyalarining texnik-iqtisodiy asoslanishini ishlab chiqish mineral xomashyoni qazib olish va qayta ishlashning mavjud yoki sanoat tomonidan

o'zlashtirilayotgan ilg'or texnikasi va texnologiyasini qo'llash asosida, shuningdek konlarni geologik-iqtisodiy baholashning mahalliy va xorijiy tajribasini hisobga olgan holda amalga oshirilishi kerak.

19. Qidiruv konditsiyalari qayta tasdiqlashdan o'tkazilishi lozim:

qazib olinadigan foydali qazilmalar sifatiga va xomashyoni qayta ishlash texnologiyasiga doir standartlar yoki texnik shartlar talablari qayta ko'rib chiqilganda, agar bu ulardan foydalanishning rejalashtirilgan yo'nalishiga sezilarli ta'sir ko'rsatsa;

ishlab chiqilayotgan konlardagi zaxiralar Davlat zaxiralar komissiyasida qayta tasdiqlanishi hollari: mineral xom ashyo narxlarining bozor kon'yunkturasida o'zgarishi, qo'shimcha o'tkazilgan geologik-qidiruv ishlari natijasida yangi ma'lumotlar olinishi yoki boshqa sabablar tufayli.

II. KONDITSIYALARNING ASOSIY PARAMETRLARI

20. Qidiruv konditsiyalarida metallar va nometall foydali qazilmalarning balans zaxiralarini hisoblash uchun quyidagi hisoblash parametrlari asoslanadi:

foydali komponentning (yoki shartli komponent miqdoriga keltirilgan) minimal sanoat miqdori, ya'ni mineral xomashyoning ajratib olinadigan qiymati bilan tovar mahsulotini olish uchun qilinadigan to'liq xarajatlar tengligi ta'minlanadigan darajadir. Bu miqdor hisob-kitob blokiga nisbatan belgilanishi kerak.

foydali komponentning (yoki shartli komponentning) namunada belgilangan miqdori, ma'dan tanasining geologik chegaralari bo'lmaganda, balans zaxiralarini fazoda cheklash uchun qo'llaniladigan ko'rsatkich (zaxiralarni qalinligi bo'yicha chegaralash va statistik hisoblash paytida). Bort tarkibi, chegaralangan zaxiralardan foydalanishning iqtisodiy samaradorligini maksimal darajada ta'minlaydigan miqdorda belgilanadi. Bu ko'rsatkich turli variantlar bo'yicha o'tkaziladigan texnik-iqtisodiy hisob-kitoblar asosida aniqlanadi. Bort tarkibi variantlarining soni va ularning "qadami" ushbu parametrlarning optimal qiymatini talab qilinadigan aniqlik bilan tanlash imkonini berishi kerak. Odatda, tavsiya etilgan qiymatga nisbatan katta va kichik bo'lgan kamida uchta variantdan foydalaniladi.

Konni baholash va razvedka qilish jarayonida bort va minimal sanoat tarkibi ko'rsatkichlari narx, texnologik va boshqa omillarga qarab davriy ravishda qayta ko'rib chiqilishi mumkin:

geologik chegaralarda *ma'dan tanalarini konturlash shartlari* foydali qazilmaning geologik chegaralarini belgilash uchun qo'llaniladigan mezonlarning batafsil tavsifini o'z ichiga olishi lozim. Zaruriyat tug'ilganda, bortdagi va minimal sanoat tarkibi ko'rsatkichlari bilan bir qatorda qo'llaniladi. Bu hisob-kitob bloklarining chekka qismlarini balans zaxiralarini qatoridan asossiz ravishda chiqarib tashlashning oldini olish uchun qo'llaniladi, ulardagi foydali komponentlarning

miqdori minimal sanoat tarkibidan past, ammo ularni qazib olish va qayta ishlash bo'yicha kelgusi xarajatlarni qoplash uchun yetarli;

murakkab ma'danlar tarkibidagi foydali komponentlar miqdorini shartli asosiy komponent miqdoriga keltirish koeffitsiyenti, bunday keltirishda hisobga olinadigan komponentlarning eng kam miqdori;

hisoblash blokida, kesishma joyida, oraliqda yoki namunada *zararli aralashmalarning ruxsat etilgan eng yuqori miqdori*;

foydali qazilmalarning texnologik xususiyatlariga ko'ra turli qayta ishlash usullarini yoki xomashyodan foydalanishning turli sohalarini belgilaydigan, *alohida qazib olinishi lozim bo'lgan turlari va navlari zaxiralarini hisoblashda ajratib ko'rsatish talabi*. Zarur hollarda tovar mahsuloti va xomashyoning asosiy navi chiqimining eng kam miqdori belgilanadi.

zaxiralarini hisoblab chiqish zarur bo'lgan *yo'ldosh komponentlar ro'yxati* (foydali qazilmalarning texnologik turlari bo'yicha alohida ko'rsatilgan holda), zarurat tug'ilganda - ushbu komponentlarning kesishma yoki hisoblash bloki bo'yicha minimal miqdori;

foydali komponentlarning uzlukli yoki uyali taqsimlanishi mavjud konlarda, konditsion ma'danlarni geologik yoki kon-geologik mezonlar bo'yicha konturlash imkoni bo'lmaganda, hisoblash blokidagi *ma'danlilik koeffitsiyentining minimal darajasi*. Bunday hollarda zaxiralarni hisoblash ma'danli zona (uyum, tana) chegaralari doirasida statistik usulda amalga oshiriladi. Bunda ma'danli zonani (konni, jismni) ajratib olish shartlari asoslanishi, shuningdek ma'danlilik koeffitsiyenti yordamida hisobga olinadigan ma'dan ajratmalarini tanlab qazib olishning imkoniyati va maqsadga muvofiqligi isbotlanishi lozim;

foydali qazilmalar tanalarining (qatlamlar, uyumlar, tomirlar va h.k.) *eng kam qalinliklari* yoki tegishli eng kam metrfoiz (metrogramm), zarur bo'lganda - foydali qazilmaning turlari, navlari (markalari), yotish sharoitlari, yotish burchaklari bo'yicha eng kam qalinliklari;

zaxiralarning hisoblash konturiga kiritiladigan *bo'sh jinslar yoki nokonditsion ma'danlar qatlamlarining yo'l qo'yiladigan eng katta qalinligi*;

foydali qazilmalarning *alohida (ajratib olingan) jismlarining minimal zaxiralari*;

zaxiralarni hisoblashning eng chuqur chegarasi; ochiq usul uchun - qoplovchi tog' jinslari va foydali qazilma qatlamlari nisbatining chegaraviy ochish koeffitsiyentlari yoki maksimal ruxsat etilgan miqdori, iqtisodiy asoslangan qazib olish konturlarida zaxiralarni hisoblash chegaralariga qo'yiladigan talablar; belgilangan texnik-iqtisodiy asoslash (TIA) konturidan tashqaridagi zaxiralarni hisoblash uchun chegaralar va asosiy ko'rsatkichlar;

foydali qazilmalarning alohida turlari uchun amaldagi standartlar, texnik shartlar bilan belgilangan yoki texnologik sinovlar natijalariga asoslangan fizik-mexanik va boshqa xususiyatlarga doir talablar o'rnatiladi;

birga joylashgan foydali qazilmalarning (yopuvchi, to'shalgan yoki qamrovchi jinslarning) balans zaxiralarini hisoblash uchun qazib olishning kon-texnika sharoitlariga, xomashyo sifatiga, texnologik xossalariga qo'yiladigan talablar.

nometall foydali qazilmalarni kompleks baholashda ularning sifatiga va qazib olishning kon-texnik sharoitlariga qo'yiladigan talablar foydalanishning mo'ljallangan har bir sohasiga ko'ra belgilanadi. Konditsiya parametrlarini aniqlashda xomashyoning maqsadidan kelib chiqqan holda o'rnatilgan radioaktiv xavfsizlik me'yorlariga rioya qilish ham e'tiborga olinishi lozim.

konning geologik tuzilishi, uni qazib olishning kon-geologik sharoitlari, foydali qazilma tarkibi va sanoat talablariga qarab, konditsiyalar faqat ushbu konni geologik-iqtisodiy baholash uchun zarur bo'lgan parametrlarni belgilaydi.

21. Ko'mir (yonuvchi slanes) zaxiralarning balans hisobini aniqlash uchun quyidagi ko'rsatkichlar konditsiyaga kiritiladi:

ko'mir (slanes) qatlamlarining minimal qazib olish qalinligi, murakkab tuzilishdagi qatlamlarda esa - qatlamning alohida qazib olinishi kerak bo'lgan qismlari; murakkab tuzilishdagi qatlamlar va tanlab qazib olinadigan qismlar uchun bu ko'rsatkich ko'mir (slanes) qatlamlari va qatlam ichidagi tog' jinsi qatlamchalari yig'indisi, shuningdek birgalikda qazib olinishi zarur bo'lgan qatlamlarning tomi va ostidagi beqaror jinslar bo'yicha aniqlanadi;

tog' jinsi qatlamlarining maksimal qalinligi, murakkab tuzilishga ega bo'lgan ko'mir qatlamini yalpi qazib olishda unga qo'shiladigan yoki selektiv qazib olish uchun mo'ljallangan va qatlamni alohida hisoblanishi hamda ishlab chiqarilishi kerak bo'lgan qismlarga ajratuvchi bunday qatlamchalarning eng kam qalinligi;

ko'mirning maksimal kul miqdori A^d (slanetslar uchun - quruq yoqilg'iga aylantirib hisoblaganda minimal yonish issiqligi Q_{sd}). Murakkab tuzilishdagi qatlamlar (yoki ularning selektiv qazib olinadigan qismlari) uchun qo'shimcha ravishda - qatlam ichidagi tog' jinslari qatlamchalari va qazib olishda qazib olinadigan qatlam tomi va tuprog'ining beqaror jinslari bilan ko'mir (slanes) ning ifloslanishini hisobga olgan holda qatlamning maksimal o'rtacha kul miqdori;

yo'ldosh foydali komponentlar ro'yxati (foydali qazilmalarning texnologik turlari bo'yicha alohida), ular bo'yicha zaxiralarni hisoblash, zarur bo'lganda - bu komponentlarning kesishish yoki hisoblash bloki bo'yicha minimal tarkibini aniqlash;

o'ta murakkab kon-geologik sharoitlar tufayli yoki zaxiralarning kamligi, tarqoqligi, jadal buzilganligi va shu kabilar oqibatida qazib olinishi mumkin bo'lmagan qatlamlar, uchastkalar, bloklar;

zaxiralarni qazib olishning cheklangan chuqurligi; ochiq usul uchun qo'shimcha ravishda - qoplovchi tog' jinslarini ochishning cheklangan koeffitsiyentlari, qazib olishning iqtisodiy asoslangan konturlarida va bu

konturlardan tashqarida zaxiralarni hisoblash chegaralari; dastlabki qazib olish uchastkalarining chegaralari;

ko'mirlar (slaneslar) sifatiga qo'yiladigan maxsus talablar - yopishqoqligi, smola chiqishi, oltingugurt, fosfor miqdori va h.k.

Zaruriy geologik, kon-texnik va iqtisodiy asoslashda konditsiyalarning boshqa parametrlari ham bo'lishi mumkin.

22. Yer ostida tanlab eritish usuli bilan qazib olinadigan uran konlarida zaxiralarni hisoblash uchun qo'shimcha ravishda quyidagi shartlar belgilanadi:

sulfat kislotali tanlab eritish usulida zaxiralarni karbonatlilik bo'yicha balansli va balansdan tashqari turlarga ajratish uchun hisoblash blokida *karbonatlarning ruxsat etilgan eng yuqori miqdori*;

o'tkazuvchan ma'danlar qatoriga kiritiladigan va ma'dan oralig'iga qo'shiladigan ma'dan saqlovchi litologik fraksiyada *gil-alevrit fraksiyasining eng yuqori miqdori*;

zaxiralarni o'tkazuvchanlik bo'yicha balansdagi va balansdan tashqariga ajratish uchun blok (uyum) bo'yicha *filtratsiyaning eng kam koeffitsiyenti*;

mahsuldor gorizontni suvga to'ydiradigan yer osti suvlari sathining *eng chuqur joylashuv chegarasi* va hokazo.

Konlarni qazib olishning geotexnologik sharoitlaridan kelib chiqqan holda konditsiyalarning boshqa parametrlari ham bo'lishi mumkin.

23. Foydali komponentlarni ajratib olish uchun mo'ljallangan sanoat yer osti suvlarining ekspluatatsion zaxiralarini hisoblash uchun quyidagi konditsiyalar belgilanadi:

baholanayotgan gorizont (uchastka) suvlaridagi *foydali komponentlarning o'rtacha sanoat miqdori*;

zararli aralashmalarning yo'l qo'yiladigan eng ko'p miqdori;

ekspluatatsiya quduqlaridagi *dinamik sathlarning chegaraviy holatlari*;

ekspluatatsiya quduqlarining *chegaraviy chuqurliklari va debitlari*.

24. Davlat va tarmoq standartlari yoki maxsus texnologik shartlar bilan mineral xomashyoning sifatiga talablar belgilangan foydali qazilmalar uchun konditsiyalarda, tegishli parametrlar foydali qazilmadan standartlarda (texnik shartlarda) ko'zda tutilgan maqsadda tabiiy holida yoki qayta ishlangandan so'ng foydalanishni ta'minlashi kerak.

25. Foydali qazilmalarning balansdan tashqari zaxiralarini hisoblash shartlari qidirib topilgan zaxiralar uchun belgilanadi. Bu zaxiralardan hozirgi vaqtda foydalanish iqtisodiy jihatdan maqsadga muvofiq bo'lmagan yoki texnik va texnologik jihatdan imkonsiz bo'lsa-da, kelajakda ular balansli zaxiralarga o'tkazilishi mumkin. Ushbu zaxiralar balansdan tashqari zaxiralarga kiritilish sabablariga ko'ra (iqtisodiy, texnologik, gidrogeologik, kon-texnik va ekologik) toifalanib hisoblab chiqiladi. Konditsiyalarning texnik-iqtisodiy asoslanishida ularni

keyinchalik qazib olish uchun yer qa'rida saqlash imkoniyati yoki hamroh qazib olish, alohida saqlash va kelajakda foydalanish uchun to'plashning maqsadga muvofiqligi isbotlanishi lozim. Balansdan tashqari zaxiralarni hisoblash uchun konditsiya ko'rsatkichlari ro'yxati balansdagi zaxiralar uchun qo'llaniladigan ro'yxatga o'xshash (minimal sanoat tarkibini hisobga olmaganda).

III. QIDIRUV KONDITSİYALARI PARAMETRLARINING TEXNIK-IQTISODIY ASOSLARI VA HISOB-KITOBLARI

26. Qidiruv konditsiyalarining texnik-iqtisodiy asoslanishini bajarishda quyidagilar e'tiborga olinishi lozim:

konning iqtisodiy-geografik joylashuv xususiyatlari, yaqin atrofda tegishli yo'nalishdagi faoliyat yuritayotgan kon qazish va qayta ishlash korxonalarining mavjudligi, transport aloqalari, iqlim sharoitlari, joyning relyefi, seysmik vaziyat, hududning o'zlashtirilganlik darajasi, aholi soni va bandlik holati, energiya va suv ta'minotining mavjud hamda potensial manbalari; Kon maydonida temir yo'l magistrallari va boshqa kapital inshootlar, neft va gaz quvurlari, yirik suv havzalari va oqimlar, aholi punktlari, qishloq xo'jaligi obyektlari, qo'riqxonalar, tabiat, tarix va madaniyat yodgorliklari mavjudligi, ularning ostida muhofaza seliklarini qoldirish yoki zaxiralarni qazib olishning maxsus tizimlarini qo'llash zaruriyati;

O'zbekiston Respublikasi milliy xo'jaligining, ushbu iqtisodiy hududning yoki korxonaning baholanayotgan foydali qazilma zaxiraloriga bo'lgan ehtiyoji;

konning (uchastkaning) tog'-geologik, gidrogeologik va boshqa tabiiy sharoitlari;

foydali qazilmalarning aniqlangan zaxiralari va ulardagi qimmatbaho tarkibiy qismlarning sifat hamda miqdoriy tavsifi;

konni (uchastkani) qazishning eng maqbul usullari (ochiq, yer osti, kombinatsiyalashgan, geotexnologik) va tizimlari;

asosiy va ular bilan birga joylashgan foydali qazilmalarning vakillik namunalarida o'tkazilgan laboratoriya, yarim sanoat (zarur hollarda sanoat) texnologik tadqiqotlari natijalari, ularni qayta ishlashning oqilona texnologik sxemasini loyihalash uchun dastlabki ma'lumotlarni ta'minlaydi. Foydali qazilmani sanoatda qayta ishlash tajribasi mavjud bo'lgan hollarda, laboratoriya tadqiqotlari natijalari bilan tasdiqlangan o'xshashlikdan foydalanish mumkin.

mineral xomashyo va olinadigan mahsulot, shu jumladan asosiy va ular bilan birga joylashgan foydali qazilmalarni kompleks qayta ishlash mahsuloti sifatiga qo'yiladigan davlat, tarmoq standartlari yoki texnik shartlar talablari;

yakuniy tovar mahsulotlari ro'yxati va ularni sotish tartibi;

foydali qazilmalarni qazib olish, mineral xom ashyoni boyitish, kimyoviy yoki metallurgik qayta ishlash chiqindilaridan foydalanish imkoniyati;

konni o'zlashtirishning atrof-muhitga ta'sirini baholash va uning ifloslanishining oldini olish hamda yerlarni qayta tiklash bo'yicha chora-tadbirlarni amalga oshirish zarurati.

konditsiyalarni variantlar bo'yicha asoslashda, har bir variant uchun unga mos keladigan texnik-iqtisodiy ko'rsatkichlar hisoblab chiqilishi lozim.

27. Texnik-iqtisodiy asoslashlarni va konditsiyalarning ayrim parametrlari hisob-kitoblarini bajarishda quyidagilarni asoslash majburiy hisoblanadi:

konni (uchastkani) ochish va qazishning eng oqilona usulini;

ishlab turgan yoki bo'lajak korxonaning ishlab chiqarish imkoniyati, uning tarkibi va ish rejimi;

foydali qazilmani qazib olishning qabul qilingan texnologiyasi (qazib olish chuqurligi, karyer bortlarining qiyalik burchaklari) va ushbu turdagi mineral xomashyoni qayta ishlash, yo'ldosh foydali qazilmalar va komponentlarni sanoat yo'li bilan ajratib olishning texnologik imkoniyati va iqtisodiy maqsadga muvofiqligi, shuningdek, ma'dan saralash va boyitish chiqindilarini utilitatsiya qilish;

yo'qotishlarning maqbul miqdori, sifatsizlanish, qazib olinadigan xomashyo va boyitish mahsulotlarining sifat ko'rsatkichlari, konsentrat (tovar ma'dani) chiqishi, asosiy va yo'ldosh komponentlarning tarkibi va ajratib olish miqdorlari;

konni quritishning qabul qilingan tizimi, yer osti suvlaridagi foydali va zararli komponentlar miqdorining hisoblab chiqilgan ko'rsatkichlari, texnik va xo'jalik-ichimlik suv ta'minoti yoki ulardan foydali komponentlarni ajratib olish uchun shaxta, kon va karyer suv tashlamalarining drenaj tizimlari yer osti suvlaridan foydalanish imkoniyati;

ishlab chiqarish chiqindilaridan foydalanish yo'nalishini yoki ularni to'plash yoki ko'mib tashlashning maqbul variantini aniqlash;

yer qa'rini muhofaza qilish, atrof muhit ifloslanishining oldini olish va yerlarni rekultivatsiya qilish tadbirlari.

28. Zaxiralarni hisoblash uchun foydali komponentning bordagi miqdorining maqbul variantini asoslashda, uning bordagi miqdor variantlari bo'yicha minimal sanoat miqdori muhim ko'rsatkich hisoblanadi.

Qidiruv konditsiyalarining texnik-iqtisodiy asoslamasida minimal sanoat tarkibi (C_{\min}) "qazib olish - yakuniy tovar mahsulotini sotish" zanjirida ekspluatatsion xarajatlar va natijalarning tengligi shartiga asoslanib aniqlanadi. Bu ko'rsatkich konni butunlay yoki uning alohida qismlarini baholashda etalon sifatida qo'llaniladi.

Umumiy holda, minimal sanoat tarkibi quyidagi nisbatga asoslanib tahliliy usul bilan aniqlanadi:

$$C_{\min} = \frac{100 \cdot 3}{\Pi \cdot \Pi (1 - P)}$$

bu yerda C_{\min} - foydali komponentning eng kam sanoat miqdori, % (agar u tonna yoki kub metr ga grammlarda aniqlansa, hisob-kitobdan 100 ko'paytuvchisi chiqarib tashlanadi); 3 - 1 tonna ma'danni qazib olish, tashish va qayta ishlash uchun ekspluatatsion xarajatlar, so'm; Π - nomenklaturasi konditsiyalarning TIAda asoslangan rudani qayta ishlashda olinadigan tovar mahsulotining ulgurji narxi (QQSni hisobga olmagan holda), so'm; Π - mineral xomashyodan foydali komponentni tovar mahsulotiga o'tish yo'li bilan ajratib olish, birlik ulushi; P - qazib olishda sifatsizlanishni hisobga oluvchi koeffitsiyent, uning qiymati konditsiyalar TIAning kon-texnik qismida asoslangan, birlik ulushi.

29. Konni o'rganish va qidiruv parametrlari asosidagi konditsiyalarga ko'ra zaxiralarni hisoblash natijalari qidiruv konditsiyalari loyihasini asoslash uchun qo'llaniladi. Bular odatda texnik-iqtisodiy ko'rsatkichlar shaklida ifodalanadi (jadval):

Qidiruv konditsiyalari loyihasining texnik-iqtisodiy ko'rsatkichlari

Ko'rsatkichlar	O'lchov birligi	Ekspluatatsiya davri uchun	Yil davomida
1	2	3	4
1. Razvedka qilingan geologik zaxiralalar, shu jumladan:	ming. t (m ³)		
A+B+C ₁ toifalari	ming. t (m ³)		
C ₂ toifasi	ming. t (m ³)		
2. Komponentlarning aniqlangan geologik zaxiralari	t, kg, m ³		
3. Razvedka qilingan zaxiralardagi komponentlarning o'rtacha miqdori	% (g/t)		
4. TIAni asoslashga kiritilgan loyihaviy qazib olish konturidagi ma'danning geologik zaxiralari	ming. t (m ³)		
5. TIAni asoslash uchun qo'yilgan loyihaviy qazib olish konturidagi komponentlarning sanoat zaxiralari	ming. t (m ³)		
6. TIAni asoslash uchun qo'yilgan loyihaviy qazib olish konturidagi geologik zaxiralardagi komponentlarning o'rtacha miqdori	% (g/t)		
7. Yo'qotishlar	%		
8. Sifatsizlanish	%		
9. Ma'danning ekspluatatsion zaxiralari	ming. t (m ³)		
10. Komponentlarning ekspluatatsion zaxiralari	t, kg, m ³		
11. Ekspluatatsion zaxiralardagi komponentlarning o'rtacha miqdori	% (g/t)		
12. Korxonaning ma'dan bo'yicha ishlab chiqarish quvvati	ming. t (m ³)		
13. Shuningdek foydali komponentlar bo'yicha	t, kg, m ³		
14. Korxonaning zaxiralalar bilan ta'minlanganlik muddati	yil		

1	2	3	4
15. Ochish koeffitsiyenti	$M^3/T (M^3/ M^3)$		
16. Kon massasi	ming. t (m^3)		
17. Mineral xomashyoni boyitish (saralash) ko'rsatkichlari (murakkab konlar uchun - asosiy va hamroh foydali qazilmalar hamda ular tarkibidagi komponentlar bo'yicha):			
- konsentrat (sanoat mahsuloti va boshqa turdagi mahsulotlar) chiqarish hajmi	%		
- komponentni konsentratga ajratib olish	%		
- konsentrat (va boshqa turdagi mahsulotlar)dagi komponent miqdori	%		
- konsentratdan komponentni tovar mahsulotiga ajratib olish	%		
18. Yakuniy tovar mahsulotini chiqarish	t, kg, m^3		
19. Tovar mahsulot birligini (g, t, m^3) sotish narxi	so'm.		
20. Tovar mahsuloti qiymati, umumiy va har bir komponent uchun	mln. so'm		
21. Kapital xarajatlar, shu jumladan:	mln. so'm		
kon (shaxta, karyer)	mln. so'm		
boyitish fabrikasi	mln. so'm		
- metallurgiya (kimyo) zavodi	mln. so'm		
- tabiatni muhofaza qilish chora-tadbirlari	mln. so'm		
22. Yillik ishlab chiqarishning 1t (m^3) ga to'g'ri keladigan solishtirma kapital xarajatlar, shu jumladan:	so'm./t (so'm./ m^3)		
kon	so'm./t (so'm./ m^3)		
boyitish fabrikasi	so'm./t (so'm./ m^3)		
metallurgiya kompleksi	so'm./t (so'm./ m^3)		
23. Aylanma mablag'	mln. so'm		
24. Ekspluatatsiya xarajatlari, shu jumladan:	mln. so'm		
amortizatsiya	mln. so'm		
FQQOS (foydali qazilmalarni qazib olish uchun yangi soliq)	mln. so'm		
25. 1 t (m^3) foydali qazilma uchun solishtirma xarajatlar, shu jumladan:	so'm		
amortizatsiya	so'm		
FQQOS	so'm		
qazib olish	so'm		
boyitish (ma'danni saralash)	so'm		

1	2	3	4
metallurgiya	so'm		
boshqa (umumxo'jalik, noishlab chiqarish va b.)	so'm		
26. Yalpi foyda	mln. so'm		
27. Mol-mulk solig'i	mln. so'm		
28. Yer osti boyliklari uchun to'lov	mln. so'm		
29. Renta solig'i ¹	mln. so'm		
30. Zavod haqi, yo'l solig'i va h.k.	mln. so'm		
31. Soliq solinadigan foyda	mln. so'm		
32. Foyda solig'i	mln. so'm		
33. Sof foyda	mln. so'm		
34. Diskontlash stavkasi	%		
Sof diskontlangan daromad	mln. so'm		
Daromadlilik indeksi	ulushlar bir.		
Kapital qo'yilmalarning qoplanish muddati	yil		
35. Daromadlilikning ichki normasi	%		

Texnik-iqtisodiy hisob-kitoblar AQSH dollarida amalga oshirilishi mumkin. Texnik-iqtisodiy ko'rsatkichlarning keltirilgan ro'yxati taxminiy bo'lib, aniq iqtisodiy sharoitlarga, foydali qazilmalarni qazib olish, mineral xomashyoni qayta ishlash va tovar mahsulot ishlab chiqarish texnologiyasining xususiyatlariga muvofiq aniqlashtirilishi mumkin.

30. Korxonaning sanoat qurilishiga (rekonstruksiyasiga) kapital qo'yilmalar va foydalanish xarajatlari qiymatini baholash to'g'ridan to'g'ri hisob-kitob qilish yo'li bilan, shuningdek (xarajatlarning alohida elementlari bo'yicha) tegishli asoslangan holda o'xshash korxonalar bo'yicha ma'lumotlardan foydalangan holda amalga oshiriladi.

31. Konditsiyalarni iqtisodiy asoslashda qo'llaniladigan asosiy ko'rsatkich sof diskontlangan daromad (SDD) hisoblanadi. Bu ko'rsatkich konni yoki uning bir qismini qazib olish davri uchun hisoblanadi va joriy (yillik) samaralar (xarajatlar va daromadlarni hisobga olgan holda) yig'indisini boshlang'ich yilga keltirish orqali aniqlanadi. Bunda diskontlash stavkasi qo'llaniladi. Diskontlash stavkasi (foyda me'yori) miqdori konni qazib olish sharoitlaridan kelib chiqib iqtisodiy

¹ O'zbekiston Respublikasining Soliq kodeksiga kiritilgan o'zgartirishlarga muvofiq kiritilgan.

hisob-kitoblar asosida belgilanadi. Diskontlash stavkasining hujjatli asoslanishi mavjud bo'lmagan hollarda, uning miqdori odatda qidiruv konditsiyalarini hisoblashda 10-15 foiz atrofida qabul qilinadi.

Konni sanoat yo'li bilan o'zlashtirish rentabelligini baholashning muhim mezonlari daromadlilik indeksi (keltirilgan daromadlar summasining keltirilgan kapital qo'yilmalar miqdoriga nisbati) va ichki rentabellik me'yori hisoblanadi.

32. Xarajatlar tarkibiga qonun hujjatlarida belgilangan, mahsulot tannarxiga kiritiladigan soliqlar va boshqa to'lovlar ham kiritiladi.

33. Baholash va konni razvedka qilish jarayonida tajriba-sanoat usulida qazib olish amalga oshirilgan taqdirda, razvedka konditsiyalarining texnik-iqtisodiy asosnomasida qazib olish ishlari natijalariga ko'ra haqiqiy texnik-iqtisodiy ko'rsatkichlar hisobga olinishi shart.

34. Modellashtirish tizimlarini qo'llagan holda qidiruv konditsiyalarining texnik-iqtisodiy asosini ishlab chiqishda, tayyor modellar va loyiha yechimlari bilan birga, barcha fayllarning (maqsadi, maydonlar ro'yxati va hokazo) to'liq tavsifi, foydalaniladigan makroslar, texnologiya va har bir asosiy jarayon (operatsiya)ning boshlang'ich parametrlari kiritilgan to'liq kompyuter ma'lumotlar bazasi taqdim etilishi shart.

35. Qidiruv konditsiyalarining texnik-iqtisodiy asoslanishini ishlab chiqishda "Qattiq foydali qazilmalar (ko'mir va yonuvchi slaneslardan tashqari) zaxiralarini hisoblash uchun qidiruv konditsiyalarini texnik-iqtisodiy asoslash bo'yicha uslubiy tavsiyalar"ga (Tog'-kon sanoati va geologiya vazirligi, 2025-yil) amal qilish lozim.

IV. QIDIRUV KONDITSIYALARINI TEXNIK-IQTISODIY ASOSLASH MATERIALLARINING MAZMUNI VA RASMIYLASHTIRILISHI

Matn qismi quyidagi bo'limlardan iborat:

Geologik qism, kon-texnik qism, texnologik qism, ekologik qism va iqtisodiy qism.

36. Umumiy ma'lumotlar.

Kon haqida umumiy ma'lumotlar, uning joylashgan o'rni, geografik koordinatalari, ma'muriy mavqeyi, transport yo'llari va aloqa vositalari, foydalanish mumkin bo'lgan energiya manbalari, tabiiy resurslar (suv, qurilish va yog'och materiallari) hamda ishchi kuchi, iqlim va orogidrografik xususiyatlari, shuningdek, hududning seysmik holati. Qidiruv me'yorlari qachon va kim tomonidan ishlab chiqilganligi, ular asosida kon zaxiralarini qanday hisoblab chiqilganligi to'g'risidagi ma'lumotlar.

Konditsiya parametrlari

O'rganilganlik toifalari bo'yicha konlarning aniqlangan (baholangan) zaxiralari miqdori, shu jumladan Davlat zaxiralar komissiyasi (DZK) tomonidan tasdiqlangan va DZKda tezkor hisobga olingan zaxiralar. Baholangan bashoratli resurslarni o'zlashtirish orqali zaxiralarni ko'paytirish istiqbollari. Razvedka konditsiyalarining texnik-iqtisodiy asosini ishlab chiqish uchun boshlang'ich ma'lumotlarning ishonchliligi va yetarliligi darajasini baholash.

37. Geologik qism

Uchastka (kon)ning geologik tuzilishiga xos xususiyatlar, asosiy va yo'ldosh foydali qazilmalar jismlarining yotish sharoitlari, o'lchamlari va ichki tuzilishi, ularning moddiy tarkibi, ulardagi barcha foydali komponentlar va zararli qo'shimchalarning tavsifi, foydali qazilmalarning tabiiy turlari va navlarining fazoviy taqsimlanishining asosiy qonuniyatlari, alohida yo'ldosh komponentlar va zararli qo'shimchalarning tarqalishi, ma'dan ichidagi tog' jinslari va sifatsiz ma'danlar qatlamlarining mavjudligi, ularning miqdori va qalinlik sinflari bo'yicha taqsimlanishi.

“Qattiq foydali qazilmalar zaxiralari va bashoratli resurslarining tasnifi”ga muvofiq konning geologik tuzilishining murakkabligi bo'yicha guruhini asoslash, sanoat suvlari koni uchun esa “Yer osti suvlarining ekspluatatsion zaxiralari tasnifi”ga asosan belgilash.

Konni razvedka qilishning qabul qilingan uslubi va bajarilgan ishlar hajmi.

38. Kon-texnik qism.

Konni o'zlashtirish va buzilgan yerlarni qayta tiklash bo'yicha asosiy texnik yechimlar. Konni ochish va qazib olish usullari, zaxiralarni qazib olish chegaralari (karer konturlari, yer osti qazib olishning maksimal chuqurligi), qazib olish tizimlari, korxonalar quvvati, qazib olish jarayonida foydali qazilmaning yo'qotilishi va sifatining pasayishi miqdori, kon-kapital ishlar hajmi.

Loyihalananayotgan korxonaning bosh rejasi va transport tizimining taxminiy sxemasi.

Energiya ta'minoti, suv ta'minoti va oqova suv tizimi. Xo'jalik-ichimlik va texnik suv ta'minotining ehtimoliy manbalari.

39. Texnologik qism.

Ma'danlarning (foydali qazilmalarning) moddiy tarkibi. Xomashyo sifat ko'rsatkichlarining o'rtacha qiymatlari va o'zgarish chegaralari, uning texnologik sinov natijalari, ularning vakillik darajasini baholash.

Tovar mahsulotining sifati va uning iste'molchilar talablari yoki texnik shartlarga muvofiqligi.

Qimmatbaho va ekologik jihatdan zararli (zaharli) komponentlarning, shu jumladan yo'ldosh komponentlarning, ularning mavjud bo'lish shakllari bo'yicha taqsimlanish balansi, mineral xomashyoni (konsentratlarni) boyitish va qayta ishlash

mahsulotlari bo'yicha tahlili, hamda qimmatbaho komponentlarni ajratib olish ko'rsatkichlari.

Chiqindilarni (qayta ishlash qoldiqlari) saqlash.

-yo'ldosh foydali komponentlardan sanoatda foydalanish imkoniyati;

-yo'ldosh foydali qazilmalar (shu jumladan qoplovchi tog' jinslari va asosiy foydali qazilmalar tanalarini o'z ichiga olgan tog' jinslari), ularning sifati, geologik-sanoat bahosi va foydalanish imkoniyati.

40. Ekologik qism.

Konning geoekologik tavsifnomasi.

Konni qazib olish va qazib olingan xom ashyoni qayta ishlashning qo'llanilgan usullarining atrof-muhitga ta'sir etuvchi manbalari va obyektlari.

Atrof-muhitga ta'sirning asosiy turlari va potensial zarar ko'rishini mumkin bo'lgan obyektlar.

Tabiatni muhofaza qilish chora-tadbirlari.

41. Texnika xavfsizligi va mehnat muhofazasi

Dala ishlarining har xil turlarida texnika xavfsizligini ta'minlash tadbirlari, shuningdek mehnatni muhofaza qilish tadbirlari. Ularning bajarilishi va samaradorligi.

42. Iqtisodiy qism.

Mineral xomashyo bozorining tahlili. Tovar mahsulotlari, shu jumladan yo'ldosh komponentlarga bo'lgan talab va taklif bashorati. Sotish bozori ko'lami va uning o'zgarish dinamikasi baholanadi, ushbu turdagi mineral xomashyo hamda uning asosida ishlab chiqarilgan mahsulotlarga O'zbekiston va chet ellarda, hozirgi vaqtda va kelajakda bo'lgan talab va taklif tahlil qilinadi.

Amalga oshirilgan tahlil asosida loyihaning texnik-iqtisodiy ko'rsatkichlarini baholashda TIA da qo'llaniladigan tovar mahsulotining sotish (ulgurji) narxi asoslanadi. Ushbu turdagi xom ashyo uchun qonunchilikda belgilangan tartibga solinadigan yoki hisob-kitob narxlari mavjud bo'lsa, TIA hujjatlarida shu ma'lumotlardan foydalaniladi.

Soliqlar. Qonunchilikda belgilangan va hisob-kitoblarda qo'llaniladigan soliq stavkalari hamda turli to'lovlar haqidagi ma'lumotlar keltiriladi.

Konni qazib olish usulining tanlangan variantlari, kon qazish korxonasining quvvati, geologik chegaralarda zaxiralarni hisoblashda qo'llaniladigan bort va minimal sanoat miqdoridagi konditsiya parametrlari.

Tovar mahsulotining qiymati, yakuniy mahsulotning ichki yoki jahon bozoridagi bashorat qilingan (haqiqiy) narxlaridan kelib chiqib, qo'shilgan qiymat solig'ini (QQS) hisobga olmagan holda aniqlanadi.

Foydalanish xarajatlari qattiq foydali qazilmalar konlari zaxiralarini hisoblash uchun konditsiyalarni texnik-iqtisodiy asoslash bo'yicha tavsiyanomalarga muvofiq belgilanadi.

Kapital xarajatlarga quyidagilar kiradi: kon tayyorgarlik ishlariga, yordamchi inshootlarga, fuqarolik qurilishiga (aholi punktlariga) kapital mablag‘lar; kon uskunalari xarid qilish, tashish va o‘rnatish xarajatlari, shu jumladan karyer transporti; qurilish jarayonida tabiatni tiklash xarajatlari; aylanma kapital (aylanma mablag‘lar). Ishlab chiqarish va ijtimoiy infratuzilmaning asosiy obyektlari ro‘yxati ham mavjud.

TIAda ko‘zda tutilgan tabiatni muhofaza qilish chora-tadbirlarining iqtisodiy baholanishi tegishli uslubiy hujjatlarga asoslanib amalga oshiriladi.

Xavfsizlik texnikasi va mehnat muhofazasi xarajatlari buxgalteriya hisobi ma’lumotlari bo‘yicha aniqlanadi.

Hisob-kitobning turli variantlari bo‘yicha asosiy texnik-iqtisodiy ko‘rsatkichlarni taqqoslash natijalari.

Taklif etilayotgan konditsiya parametrlarining har birini hisob-kitob qilish va asoslash; variantlar usulida - qabul qilingan variantlar bo‘yicha texnik-iqtisodiy ko‘rsatkichlarning o‘zgarishini tahlil etish hamda qo‘shni variantlar orasida qo‘shiladigan zaxiralardan foydalanishning samaradorligini baholash.

Zaxiralarni balansdan tashqariga o‘tkazish sabablari, ularni hisoblash uchun konditsiyalarni asoslash, ularni keyinchalik qazib olish yoki saqlash (qo‘shimcha qazib olish paytida) hamda kelajakda foydalanish uchun yer qa’rida saqlab qolish bo‘yicha chora-tadbirlar.

Qabul qilingan hisob-kitob davri doirasida loyihani amalga oshirishda pul mablag‘lari oqimini tahlil qilish (pul oqimi jadvallari keltiriladi). Hisob-kitoblarni real pul oqimining kompyuter modelini yaratish asosida amalga oshirish maqsadga muvofiqdir. Bu model ko‘plab o‘zgaruvchan miqdorlarni, jumladan yillik ruda qazib olish hajmi, foydali komponentning o‘rtacha miqdori, uni ajratib olish darajasi, mahsulot narxlari, soliqlar va boshqalarni kiritish imkonini beradi. Shu orqali loyihaning ushbu ko‘rsatkichlar o‘zgarishiga bo‘lgan “sezgiriligini” baholash mumkin. Pul oqimi butun baholash davri uchun, shu jumladan qurilish bosqichini ham qamrab olgan holda, yillar kesimida hisoblanadi.

Konni o‘zlashtirishning yakuniy texnik-iqtisodiy ko‘rsatkichlari.

Konni sanoat miqyosida o‘zlashtirish samaradorligining iqtisodiy tahlili. Loyihaning iqtisodiy samaradorligini belgilovchi eng muhim parametrlarning ehtimoliy o‘zgarishlariga sezgiriligini tahlil qilish mumkin bo‘lgan xatarlarni baholash orqali amalga oshiriladi.

Mahsulot narxlari, sotish hajmi, foydalanish xarajatlari va kapital qo‘yilmalar miqdorining qaysi ruxsat etilgan o‘zgarish chegaralarida loyiha o‘z rentabelligini yoki investitsion jozibadorligini saqlab qolishi baholanadi.

Zaxiralarni hisoblash uchun xulosalar va tavsiya etilgan konditsiya ko‘rsatkichlari.

Konditsiya parametrlari va ko'rsatkichlari "Qattiq foydali qazilmalar (ko'mir va yonuvchi slaneslardan tashqari) uchun razvedka konditsiyalarining texnik-iqtisodiy asoslarini tuzish bo'yicha uslubiy tavsiyalar"ga muvofiq aniqlanadi.

43. Matnli ilovalar:

Kon zaxiralarini hisoblash uchun razvedka konditsiyalarining texnik-iqtisodiy asosini ishlab chiqishga doir texnik topshiriq, zarur boshlang'ich ma'lumotlar bilan birga;

Kon zaxiralari ilgari hisoblab chiqilgan razvedka konditsiyalari parametrlarini tasdiqlash bo'yicha DZK bayonnomasining nusxasi;

Elektr energiyasi, ko'mir, gaz va suvdan foydalanish uchun ruxsat beruvchi hujjatlar nusxalari;

Sanoat usulida qazib olish rejalashtirilayotgan kon-qazib olish korxonasining ma'lumotlariga ko'ra, turli xil ishlar tannarxini hisoblash kalkulyatsiyalari, xom ashyoni qayta ishlashning texnik-iqtisodiy ko'rsatkichlari;

tashkilotlarning topshirig'i bo'yicha ular ishlab chiqilgan yangi qidiruv konditsiyalarining texnik-iqtisodiy asoslarini ko'rib chiqish bayonnomasi nusxasi.

foydali qazilmalar zaxiralarini hisoblash jadvallari, TIAda qabul qilingan razvedka konditsiyalarining turli variantlari bo'yicha foydali komponentlarning o'rtacha miqdorlari hisob-kitoblari;

iqtisodiy ko'rsatkichlarni hisoblash jadvallari (kapital qo'yilmalar, yillik foydalanish xarajatlari, xomashyo va mahsulot birligi tannarxining kalkulyatsiyasi, foyda va h.k.);

topshirig'i bo'yicha konditsiyalar ishlab chiqilayotgan tashkilot tomonidan konditsiyalarning texnik-iqtisodiy asoslanishini ko'rib chiqish bayonnomasi;

va zarur bo'lganda boshqa materiallar.

44. Grafik ilovalar

Qidiruv konditsiyalarining texnik-iqtisodiy asoslanishining grafik qismi quyidagilarni tavsiflovchi materiallarni o'z ichiga oladi:

konning strukturaviy (stratigrafik) joylashuvi, uning geologik tuzilishining xususiyatlari, foydali qazilma jismlarining yotish sharoitlari va shakllari, ularda qimmatbaho komponentlarning, mineral xom ashyoning sanoat turlari (navlari)ning fazoviy taqsimlanishi;

Geologik kesimlarda, gorizontalar va hisoblash chizmalarida balans va balansdan tashqari zaxiralarning fazoviy joylashuvi; konditsiyalarni asoslashda qo'llanilgan foydali komponentning chegara miqdori, foydali qazilma tanalarining qalinligi va sifat ko'rsatkichlarining turli variantlari bo'yicha balans va balansdan tashqari zaxiralarni hisoblash chegaralari; kon-geologik sharoitlar maxsus rang yoki chiziqlar bilan ajratib ko'rsatiladi; tavsiya etilgan konditsiya parametrlari bo'yicha zaxiralar chegarasi belgilanadi.

konni ochish sxemasi, zaxiralarni qazib olish chegaralari (birinchi navbatdagi va umumiy) hamda kon ishlarining ta'sir doirasi;

xomashyoni qayta ishlash texnologiyasi - qabul qilingan variant bo'yicha sifat-miqdor sxemasi.

Yangi konlar uchun rudasiz maydonlarni dastlabki tanlash asosida bajarilgan kelajakdagi korxonada obyektlarini joylashtirish bosh sxemasi ilova qilinadi.

Grafik materiallar hajmini qisqartirish uchun iloji boricha bir xil ma'lumotlarni takrorlaydigan chizmalarni taqdim etishdan qochish, zarur ma'lumotlarni yagona chizmalarda birlashtirish kerak. Konditsiyalarning texnik-iqtisodiy asoslanishi zaxiralarni hisoblash bilan hisobotning tarkibiy qismi bo'lgan taqdirda, asosan qabul qilingan loyiha yechimlari variantlarini aks ettiruvchi chizmalar taqdim etiladi.

45. Mustaqil hisobot shaklida taqdim etiladigan qidiruv konditsiyalari TIAning barcha nusxalari bir xil rasmiylashtiriladi. Titul varaqlarida quyidagilar ko'rsatilishi shart: konditsiyalarning TIAsini ishlab chiqqan tashkilot nomi; loyihaning to'liq nomi, uni tayyorlagan joy va sana. Titul varaqlari ishni bajargan tashkilotning mas'ul mansabdor shaxslari tomonidan imzolanishi va ularning imzolari muhrlar bilan tasdiqlanishi shart. Birinchi kitobning titul varag'idan so'ng ijrochilar ro'yxati, barcha kitoblarning mundarijasi hamda ilovalarning to'liq ro'yxati keltiriladi. Keyingi har bir kitobning titul varag'idan so'ng esa faqat o'sha kitobning mundarijasi beriladi.

Konditsiyalarning texnik-iqtisodiy asoslanishiga ilova qilinadigan hujjatlarning nusxalari ishning mas'ul ijrochisi yoki u bajarilgan tashkilotning rasmiy vakili tomonidan imzo (muhr) bilan tasdiqlanadi. Jadvali ilovalar faqat ularni tayyorlagan shaxslar tomonidan imzolanadi; bu imzolar muhr bilan tasdiqlanmaydi.

Grafik materiallar ko'rgazmali va oson o'qiladigan bo'lishi kerak. Har bir chizmada uning nomi va raqami, masshtabi, bajaruvchi tashkilotning nomi, chizmani tuzgan muallif va uni tasdiqlagan shaxsning lavozimi va familiyasi (ko'rsatilgan shaxslarning imzolari bilan) ko'rsatilishi kerak.

V. QIDIRUV KONDITSIYALARINING TEXNIK-IQTISODIY ASOSLARINI TAQDIM ETISH

46. Razvedka konditsiyalarining texnik-iqtisodiy asoslanishi, odatda, konni (kon uchastkasini) razvedka qilish (baholash) ishlarini amalga oshirgan tashkilotning buyurtmasi asosida ixtisoslashtirilgan tashkilotlar tomonidan ishlab chiqiladi.

47. Qidiruv konditsiyalarining texnik-iqtisodiy asoslash (TIA) materiallari asosan zaxiralarni hisoblash bilan birga geologik hisobot bilan bir vaqtda taqdim etiladi. Geologik tuzilishi murakkab va yirik konlar bo'yicha qidiruv konditsiyalari

loyihasining texnik-iqtisodiy asoslanishini zaxiralarni hisoblash hisobotini tuzish yakunlanishidan kamida 6 oy oldin taqdim etish maqsadga muvofiqdir.

48. O‘zbekiston Respublikasining mineral-xomashyo bazasini rivojlantirish davlat dasturi doirasida olib boriladigan geologik-qidiruv ishlari jarayonida, qidiruv konditsiyalarining texnik-iqtisodiy asoslash materiallari zaxiralarni hisoblash bilan birga geologik hisobot ko‘rinishida dasturda belgilangan muddatlarda O‘zbekiston Respublikasi Kon sanoati va geologiya vazirligining ilmiy-texnik kengashi (ITK) ko‘rib chiqishi uchun taqdim etiladi. ITKda taqdim etilgan materiallarni ko‘rib chiqish natijalari yagona bayonnoma bilan rasmiylashtiriladi. Razvedka konditsiyalarining texnik-iqtisodiy asoslash materiallari bo‘yicha bayonnomada konditsiyalarning tavsiya etilgan razvedka parametrlarining asoslanganligi, ularning konning geologik tuzilishi xususiyatlariga muvofiqligi baholanadi.

Qidiruv konditsiyalarining texnik-iqtisodiy asoslanishi va zaxiralarni hisoblash materiallariga e‘tirozlar mavjud bo‘lgan taqdirda, ularga tegishli o‘zgartirish va qo‘shimchalar kiritiladi. Kiritilgan o‘zgartirish va qo‘shimchalarni inobatga olgan holda, qidiruv konditsiyalari parametrlarini hamda ular asosida hisoblangan geologik zaxiralarni tasdiqlash yuzasidan tavsiyalar beriladi.

ITKda ko‘rib chiqilgandan so‘ng, qidiruv konditsiyalarining texnik-iqtisodiy asoslanishi va zaxiralarni hisoblash bilan geologik hisobot tashkilot tomonidan ITK bayonnomasi bilan birga DZKga ko‘rib chiqish uchun yuboriladi.

Qidiruv konditsiyalarining texnik-iqtisodiy asoslash (TIA) materiallari Davlat zaxiralari komissiyasiga 3 nusxada topshiriladi. Shu bilan birga, ishlab chiqilgan qidiruv konditsiyalari TIAsining asosiy qoidalari haqida qisqacha ma‘lumotnoma 10 nusxada taqdim etiladi.

48. Tashkilotlar tomonidan geologiya-qidiruv ishlari o‘z mablag‘lari hisobiga bajarilganda, qidiruv konditsiyalari va ular asosida kon zaxiralarni hisoblash materiallarini texnik-iqtisodiy asoslashga taqdim etish tartibi va muddatlari DZK bilan kelishiladi.

49. Razvedka konditsiyalarining TIA taqdim etilgan materiallarini ko‘rib chiqish shartnoma shartlariga muvofiq shartnoma asosida amalga oshiriladi. Ular taqdim etilganda zaxiralarni hisoblash materiallari bilan bir vaqtda bitta shartnoma tuziladi.

50. DZK tomonidan tasdiqlangan razvedka konditsiyalari parametrlari baholanayotgan kon zaxiralarni hisoblash (qayta hisoblash) uchun asos hisoblanadi.